

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
НАСТАВНО – НАУЧНОМ ВЕЋУ

Одлуком Наставно - научног већа Факултета политичких наука, са седнице одржане 21. децембра 2017. године, формирана је комисија за писање реферата о завршеној докторској дисертацији мр Маје Гавриловић, под насловом: „*Политика условљавања Међународног монетарног фонда – институционални, економски и политички аспекти*“. Комисију чине:

1. Проф. др Александар Живковић, редовни професор, Универзитет у Београду – Економски факултет,
2. Проф. др Миленко Целетовић, ванредни професор, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, и
3. Проф. др Бранко Васиљевић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, ментор.

Комисија има част да Наставно – научном већу Факултета политичких наука поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Докторанткиња мр Маја Гавриловић предала је докторску дисертацију под насловом: „*Политика условљавања Међународног монетарног фонда – институционални, економски и политички аспекти*“.

Биографија докторанткиње

Мр Маја Гавриловић рођена је 02. 02. 1981. године у Београду, Република Србија. Завршила је Трећу београдску гимназију 2000. године. Основне студије на Економском факултету Универзитета у Београду завршила је 2005. године. Академске 2003/2004. године, као стипендиста *Rotary International* фондације, у

статусу програм-студента, борави на *Ludwig-Maximilians* Универзитету у Минхену, Немачка. Дипломске академске мастер студије завршила је 2013. године на Економском факултету Универзитета у Београду, смер Квантитативна анализа – модул Економетрија. На Факултету политичких наука Универзитета у Београду, смер Међународна политика 2015. године завршила је магистарске студије и стекла звање магистра политичких наука, одбранивши **магистарски рад** под насловом: **„Међусобни утицај међународних финансијских институција и њихових најбогатијих чланица“**.

Од 2006. године запослена је у Народној банци Србије, Директорату за економска истраживања и статистику, у Одељењу за статистику платног биланса. Кандидаткиња је у протеклом периоду у организацији Народне банке Србије остварила стручна усавршавања у централним банкама Аустрије, Немачке, Чешке, Пољске, Бугарске, Холандије Словеније и Француске, као и Европској централној банци. Она су се односила на области статистике платног биланса, девизних резерви, директних страних инвестиција, спољнотрговинских услуга, дознака, финансијског програмирања и планирања као и на слободу кретања капитала у Европској унији. Похађала је и семинаре: „Како бити бољи политички саветник“ у организацији Факултета политичких наука и SlovakAid (2006) и „Југоисточна Европа: Од трансформације до интеграције“ у организацији Економског факултета, Београд и J.W. Goethe Universität Frankfurt/M (2004).

Кандидаткиња говори енглески, немачки, италијански и француски језик.

Објављени радови

Мр Маја Гавриловић објавила је рад под насловом: **„Утицај Сједињених Америчких Држава на рад међународних финансијских институција“**, у зборнику: *Нови век политичке економије*, Уредници: Бранко Васиљевић и Божо Драшковић, Факултет политичких наука и Економски институт, Београд, 2016, стр. 477 – 491. ISBN 978-86-6425-008-5, COBISS. SR-ID 225240332.

У објављеном раду, докторанткиња разматра спровођење спољнополитичких циљева Сједињених Држава, као доминантне државе - чланице Међународног монетарног фонда и Светске банке, кроз неформалан утицај на кредитне одлуке

ових институција. Овај утицај има за последицу модификацију унутрашње и спољне политике држава - чланица корисница кредита. Критикујући такву праксу, докторанткиња сматра да је пут њеног отклањања дубока реформа кључних међународних финансијских институција.

Основни подаци о дисертацији

Пријаву докторске дисертације под насловом: ***„Политика условљавања Међународног монетарног фонда – институционални, економски и политички аспекти“*** мр Маје Гавриловић, на основу реферата Комисије о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију, формиране на Политиколошком одељењу Факултета политичких наука, усвојило је Наставно-научно веће Факултета политичких наука на 1. седници, одржаној 22. октобра 2015. године. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 15. 12. 2015. године, одложило је разматрање захтева за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације ради допуне методолошког оквира предложене дисертације. На основу допуне реферата коју је дала Комисија и одобрења Наставно - научног већа Факултета политичких наука, Веће научних области правно – економских наука Универзитета у Београду дало је **сагласност** на предлог теме докторске дисертације мр Маје Гавриловић на седници одржаној 22. 03. 2016. године.

Докторска дисертација докторанткиње мр Маје Гавриловић има обим од 401 странице стандардног текста, а садржи и 3 странице прилога и 257 библиографских јединица у списку коришћене литературе.

Докторска дисертација урађена сагласно Упутству за формирање репозиторијума докторских дисертација, које је донео Сенат Универзитета у Београду 14. 12. 2011. године.

Дисертација је прошла проверу аутентичности у бази података „Ефорус“, дана 20. 02. 2018. године. Провера је показала да дисертација не садржи плагиране ставове других аутора.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања у предложеној докторској дисертацији је анализа политике условљавања Међународног монетарног фонда, дефинисање фактора који утичу на њено обликовање, анализа околности које су довеле до настанка и промена током времена и указивање на њену ефикасност кроз импликације које она има на земље чланице. Предмет истраживања је једна од најконтроверзнијих делатности Међународног монетарног фонда у међународним економским и финансијским односима. Ова политика, која је произашла из улоге Фонда као ултимативног финансијера држава чланица, с једне стране је имала прогресивно дејство рушења превазиђених економских структура и њихово ново позиционирање у развоју тржишне економије (еуфемизам за капитализам) а, с друге стране, економско и социјално раслојавање у низу држава и одржавање сиромаштва значајних социјалних слојева. Као симбол глобализације, Фонд је преко политике условљавања постао средство доминације, али и мета критика и узрок протеста; од можда „најмоћније међународне финансијске институције у историји“ до организације која ће се борити са недостатком финансирања и профита и тражити нове модалитете активности.

Међународни монетарни фонд је скоро универзална међународна организација. Међу чланицама Међународног монетарног фонда убрајају се и најбогатије и најсиромашније државе, а у сваком тренутку свог постојања Међународни монетарни фонд имао је неку врсту аранжмана у бар 130 чланица. Чак и када није формално (путем потписаног програма) присутан у земљама, Међународни монетарни фонд надзире ситуацију у чланицама путем редовних годишњих мисија. На овај начин Међународни монетарни фонд врши мониторинг целокупних светских економских токова.

Свака земља чланица може добити средства од Међународног монетарног фонда без обзира на степен економске развијености. Међутим, да би земља могла да позајми средства од Међународног монетарног фонда потребно је да испуни одређене услове. Влада државе, која тражи кредит, мора да се обавезе да ће променити политику која је довела до проблема, како би с једне стране побољшала

опште економско стање у земље, а с друге била у могућности да отплати дуг: она пристаје на политику условљавања Фонда.

Према дефиницији коју је дао Међународни монетарни фонд, условљавање је *пристанак владе земље која тражи кредит од Међународног монетарног фонда да прилагоди своју економску политику како би превазишла проблеме који су је навели да тражи финансијску помоћ*. Простим речима условљавање представљају услови који су наведени у одобреном програму Међународног монетарног фонда. Услови се постављају пред чланице како би Међународни монетарни фонд имао неку врсту гаранције да ће земља кредитор бити у могућности да врати позајмљена средства, али и да ће средства бити коришћена за отклањање платно-билансних потешкоћа у складу са статутом Међународног монетарног фонда.

Паралелно са увођењем нових инструмената кредитирања, Међународни монетарни фонд почео је да поставља услове који су задирали и у структурне реформе земаља дужника. Ове реформе су биле оријентисане ка развоју приватног сектора и смањењу утицаја државе на економске токове, односно смањењу државног интервенционизма и потпуне либерализације тржишта. Светска спољнотрговинска и девизна либерализација, односно слобода токова роба и капитала, као и свепрожимајућа глобализација, не би били могући без ММФ-а, тачније – без његовог условљавања. Строга фискална и рестриктивна монетарна политика у многим земљама такође су последица условљавања. Таласи приватизације изазивани су структурним условљавањем. По свему, условљавање ММФ је имало најдалекосежнији утицај на финансијски и економски систем у свету, на земље дужнике и све остале.

Међународни монетарни фонд је био замишљен као економска институција, која неће утицати на социјалне и политичке прилике у државама којима је одобрио финансирање. У првим деценијама своје активности Фонд се придржавао политика „економске неутралности“ прописујући само макроекономске услове. Али, и таква политика имала је за последицу социјалне и политичке ефекте, пошто је углавном била усмерена на ограничавање домаће тражње, што је имало за последицу контракцију економске активности. Од краја 1970-тих година, политика условљавања поприма „структурни карактер“, захтевајући од држава чланица

спровођење и обухватних социјалних и политичких реформи. Овакве последице политике условљавања биле су ван оригиналног мандата Фонда. Али, ван тог оригиналног модела – мада се то могло и претпоставити из доминантне улоге највећег „акционара“ Фонда, Сједињених Држава, - био је и политички утицај Фонда.

Утицај његове најмоћније државе чланице, начин гласања о аранжманима, процедура избора извршног директора, интереси запослених у Фонду („стаф“), теоријска и идеолошка оријентација Фонда – у функцији неолибералистичке доктрине - интереси извршних и политичких структура у државама које користе аранжмане Фонда, утицај интересних група, социјалне и политичке последице политике условљавања и други фактори – чине испреплетани систем доношења одлука и њихових последица, које имају реперкусије како у унутрашњој политици држава које користе аранжмане Фонда и у унутрашњој политици држава које га финансирају, тако и у спољној политици обе групе држава. Ово је посебно важно стога што аранжман финансирања и стога политика условљавања треба да буде „власништво“ државе које користи средства, у мери у којој иницира, прихвата или пристаје на имплементацију елемената условљавања, а претворени су у диктат Фонда и његове најмоћније државе чланице.

С једне стране, економски карактер политике условљавања (превасходно макроекономски услови у аранжманима) проистакао је из интереса стручњака Фонда за максимизацијом свог утицаја, сходно агенцијској теорији. С друге стране, политички карактер политике условљавања испољио се, индиректно кроз коришћење структурних реформи, а директно кроз огољени утицај намоћније државе чланице и групе најразвијенијих држава чланица, биле су резултат структуре одлучивања Фонду („Governance“). И један и други утицај имао је разорне последице по државе чланице које су користиле аранжмане Фонда.

С обзиром да је предмет истраживања институционални, економски и политички аспекти условљавања у програмима Међународног монетарног фонда, као и ефекти политике условљавања на земље чланице, **научни циљ** овог истраживања је да установи моделе политике условљавања и дефинише њене основне детерминанте. То даје основу за критику такве политике у правцу њене

реформе и смањења друштвених трошкова: економских, политичких и социјалних, у државама које користе средства Фонда. Такође, она поставља основу за реформу политике условљавања у правцу њене демократизације са свим импликацијама које то има по целокупан систем управљања у Фонду и позицију доминантних држава чланица. **Друштвени значај** овог истраживања огледа се у пружању јасније слике и повећању разумевања функционисања Међународног монетарног фонда, као и на указивању на могућности и начине на који Република Србија може да изгради своје односе са Међународним монетарним фондом и обезбеди себи бољу позицију приликом преговора у потписивању будућих аранжмана са овом институцијом.

Веома је мали број домаћих теоријских радова који се баве анализом положаја и функционисања Међународног монетарног фонда (Д. Јововић), а нема значајних домаћих теоријских радова који се односе на политику условљавања у њене економске и политичке реперкусије. То даје посебан значај анализама садржаним у овој докторској дисертацији.

3. Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Основна хипотеза овог рада је да на политику условљавања Међународног монетарног фонда утичу како економски тако и политички фактори, али да политика условљавања, у којој немамо прави баланс између унифицираности услова с једне стране и специфичности земље којој је потребна помоћ с друге, не гарантује да ће иницијални проблеми бити уклоњени и да ће земља након програма са Међународним монетарним фондом бити у могућности да самостално крене развојним путем, већ да у одређеном броју случајева оваква политика условљавања доводи до претварања краткорочних платно-билансних потешкоћа у проблем одрживости спољног и/или јавног дуга.

Међународни монетарни фонд је замишљен као међународна институција која пружа државама чланицама краткорочно финансирање усмерено на решавање платнобилансних проблема. Оснивачки акт је изричито предвидео једнакост држава чланица у приступу средствима Фонда. Користећи двоструку доминацију, као чланице која има право вета и која је скоро једина обезбеђивала кредитна средства, Сједињене Државе су Фонду наметнула политику условљавања држава

дужника. То је имало за последицу формирање неједнаког третмана држава чланица, сагласно економским и политичким интересима САД. Ефекти политике кредитирања Фонда, посебно после увођења тзв. структурног условљавања, која је више била окренута прилагођавању политичких система и социјалних институција држава корисница кредита тржишној (капиталистичкој) привреди него решавању економских проблема, били су смањење економског раста и погоршавање положаја сиромашних слојева у тим државама, као и хронични проблеми ликвидности (повећање јавног дуга). Докторанткиња је анализирила успешност програма Фонда на примеру држава чланица, како неразвијених, попут Индонезије, Гане, Јамајке, тако и развијених, попут Грчке и потврдила претпоставке ове хипотезе. Поред тога, она је анализирила и ставове везане за однос финансирања Фонда и економског раста у теоријским разматрањима других аутора, потврђујући хипотезу о негативном утицају и додатним теоријским аргументима. Комисија сматра да је докторанткиња аналитички аргументовано потврдила основну хипотезу у својој докторској дисертацији.

Прва посебна хипотеза претпоставља да инсистирање Међународног монетарног фонда у примени начела тржишне економије доводи до постављања макроекономских услова, односно циљева чије испуњење не мора нужно довести до решавања иницијалних проблема, како због специфичних околности земље, тако и због временских оквира у којима је задато испуњење услова.

У периоду пуне примене политике условљавања, према подацима из извора наведених у дисертацији, Фонд је формулисао, у периоду 1985 – 2014. године, преко 55 хиљада услова у аранжманима са 131 државом чланицом. Неким државама је било постављено и преко сто услова (Индонезији и Русији по 140, Србији 122) за кратко време примене аранжмана. Стога и није чудно да је имплементација услова била недоследна и да је ретко наћи државу чланицу која је услове испунила у потпуности. Зато је и било могуће да се проблеми држава чланица не решавају (иако би се могло очекивати, с обзиром на „стручне“ препоруке Фонда о реформама и адекватно финансирање да ће држава корисница кредита чврсто стати на пут развоја) и да поједине државе поставу стални корисници средстава Фонда (на пример, Мауританија је у напред наведеном

периоду од 30 година имала аранжмане у току 25 година – са 1.058 услова укупно). И из других примера наведених у дисертацији, могу се извести аргументи у прилог хипотезе да услови које је постављао Фонд нису били прилагођени конкретним околностима привреда држава корисница кредита, већ су одражавали академско виђење стручњака Фонда у складу са одређеном теоријском оријентацијом (пре свега, неолиберализмом), која је преовладала у овој институцији. На тај начин, може се сматрати и да је ова хипотеза потврђена.

Друга посебна хипотеза, која је доказана у докторској дисертацији, је да политички фактори имају утицај на условљавање у програмима Међународног монетарног фонда и да због тога циљеви у аранжманима могу бити постављени на неадекватан начин што с једне стране може довести до немогућности земље да испуни услове, али и да испуњење услова погорша ситуацију на економско-социјалном плану земље.

Анализе аранжмана Фонда показује да политика условљавања има снажне реперкусије на унутрашње политичке и социјалне процесе у земљама корисницама кредита, иако је прокламован став Фонда да не утиче на те процесе. Фонд инсистира да је политика условљавања добровољно прихваћена јер је у интересу држава корисница и да она у ствари представља „национално власништво“ земаља корисница, иако подаци показују да је у више од три четвртине услова формулисао сам Фонд. Национални политичари користе Фонд као изговор за реализацију сопствених интереса, посебно изборних. Такође, у условима постојања плурализма политичких интереса, политика компромиса захтева да се унутрашњи реформски циљеви неадекватно постављају и да су и услови Фонда неадекватни. Најзад, прихватање политике штедње и ограничавања, које прописује Фонд, доводи до прерасподеле дохотка у корист богатијих слојева, тако да се повећава јаз сиромаштва у земљама корисницама финансирања. То има за последицу политичку артикулацију незадовољства и социјалне протесте, тако да се услови које Фонд прописује не могу реализовати, а политичке гарнитуре силазе с власти. У дисертацији се наводе, као илустрација, подаци како за земље у развоју (нпр. Судан, Египат), тако и земље тржишне економије (Грчка, Португалија).

Трећа посебна хипотеза је да политички интереси најугицајнијих чланица представљају најчешћи разлог недостатка истрајности Међународног монетарног фонда да постављени услови у програмима буду до краја испуњени, што има негативне импликације на политику условљавања, јер се због антагонизма према најбогатијим чланицама и оправдани услови Међународног монетарног фонда могу представити као још један од инструмената утицаја појединих земља.

Докторанткиња је доказала ову хипотезу кроз анализу утицаја развијених држава чланица Фонда на политику условљавања. Ове државе доминирају у управљању Фондом и политика условљавања веома често изражава њихове националне интересе према другим државама. Посебно је то случај са САД, које користе финансирање Фонда за реализацију својих спољнополитичких циљева. Утицај САД на политику условљавања је двостран: с једне стране, оне утичу на појачавање политике условљавања према државама чланицама које нису савезници (нпр. Јемен), а с друге стране, на ублажавање политике условљавања према савезницама (нпр. Египат). То има за последицу компромитацију укупне позиције Фонда у међународним економским односима, јер се од политике „новац за реформе“, политика условљавања претвара у „уцену за сарадњу“. Ова хипотеза је доказана, пошто су у дисертацији су документовано образложени канали утицаја САД и других развијених држава на политику условљавања, начини његовог мерења и могуће реформе у управљању Фондом, које би допринеле да се бар демократизује политика условљавања, ако не и у целини укине.

Четврта посебна хипотеза је да досадашње реформе политике условљавања нису довеле до побољшања ситуације у погледу давања јасније слике политике условљавања Међународног монетарног фонда и њене веће транспарентности, као и да је потребно усмерити реформе политике условљавања Међународног монетарног фонда у правцу проналажења равнотеже између постављања сличних услова земљама које се налазе у сличним ситуацијама, односно унифицирању услова с једне стране, и специфичности ситуације у којој се земља, која тражи помоћ, налази с друге.

Ову хипотезу докторанткиња је доказала анализом најновијих тенденција у политици условљавања. У задњој деценији, Међународни монетарни фонд је

прокламовао да напушта политику структурног условљавања, која је изазвала и највише примедба и оспоравања, и да се усмерава само на минимални број макроекономских услова у оквиру својих „кључних компетенција“. Могло би се рећи да је Фонд „испунио свој задатак“, посебно на рушењу економске и социјалне структуре земаља у транзицији. Анализе, међутим, показују да структурни услови и даље постоје, о чему докторанткиња даје убедљиве доказе на примеру аранжмана Фонда са Грчком. Такође, још увек постоји неуравнотежена политика условљавања, пошто се земљама са сличним структурним проблемима намећу различити услови. И поред инсистирања Фонда на „националном власништву“ над аранжманима, анализе у докторској дисертацији показују да је таква политика условљавања резултат, поред утицаја развијених држава чланица, и настојања персонала Фонда да максимизују своје интересе, како то произилази из агенцијске теорије управљања. Ово је посебно случај у савременом периоду, у коме се број аранжмана смањује, што доводи у питање одрживост политике кредитирања, па самим тим и политике условљавања Фонда. Нужност реформи управљања Фондом се показује и у овом аспекту, али је оно још увек резистентно на промене.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Структура докторске дисертације докторанткиње мр Маје Гавриловић прилагођена је предмету, циљевима истраживања и постављеним хипотезама. Осим уводних и закључних разматрања, ова дисертација је систематизована у шест поглавља.

У уводу дисертације формулисан је предмет истраживања и основни научни и друштвени циљеви истраживања.

У првој глави, под насловом: *„Институционални темељи политике условљавања Међународног монетарног фонда“* анализирани су оригинални циљеви формирања ММФ, који у изразили демократски оптимизам после Другог светског рада у погледу равноправности коришћења удружених средстава држава чланица ради решавања привремених платнобилансних проблема неке од њих. Политика условљавања настала је на инсистирање САД, као доминантног „акционара“ и скоро искључивог финансијера Фонда, у циљу очувања враћања

средстава и „помоћи“ државама чланицама да кроз коришћење средстава успоставе такву макроекономску политику која би отклонила коришћење средстава у будућности.

Да би показала колико је дилема о користима политике условљавања била значајна за решавање платнобилансних проблема, докторанткиња је анализирала теорије уравнотежења платног биланса: аутоматско уравнотежење у условима златног стандарда, депресијација девизног курса (девалвација), снижавање унутрашњих цена (дефлација), доходовни приступ и административна контрола платнобилансних токова. Докторанткиња даје и основну позицију Фонда у приступу решавања платнобилансних неравнотежа, остављајући детаљнију разраду моделске основе тог приступа за разматрања у следећој глави ове дисертације.

Институционализација и реформе политике условљавања анализирани су преко нормативне основе политике условљавања у статуту Међународног монетарног фонда, али и другим документима Међународног монетарног фонда којима је дефинисана политика условљавања. Објашњена је и промена оријентације политике условљавања, која се огледа у врстама, обухвату и циљевима услова који су пратили финансирање кроз аранжмане Фонда: макроекономски циљеви (тзв. критеријуми извршења) допуњени су и структурним условима, који се односе на отклањање структурних препрека спровођењу макроекономске политике у земљама корисницама финансирања.

Пре преласка на објашњење процеса склапања програма са Међународним монетарним фондом, докторанткиња даје еволуцију механизма (тзв. „олакшица“) финансирања, које је примењивао и примењује Фонд. Основни механизми су тзв. условни аранжмани (популарни стенд-бај аранжмани) и аранжмани продуженог (средњерочног) финансирања, као и аранжмани концесионог (нетржишног) финансирања неразвијених држава чланица. Процес склапања аранжмана уобичајено захтевом (позивом) земље чланице Фонду да се склопи споразум, преговарањем о условима, односно циљевима на чије испуњење ће се земља чланица обавезати и писање писма о намерама у којем ће услови програма бити наведени.

У другој глави, под насловом: „Економски аспекти политике условљавања Међународног монетарног фонда“ на почетку се даје анализа економских околности у којима се развијала политика условљавања и основни елементи „политике прилагођавања“ које је Фонд формулисао као начин деловања према земљама са платнобилансним проблемима. Врло детаљно су показане карактеристике еволуције политике условљавања у правцу њене експанзије и обим активности финансирања (кредитирања) Фонда, у вези са променама у функцијама, које је Фонд формулисао као своје у међународним финансијским односима.

Да би се разумели економски услови у програмима ММФ, докторанткиња указује на основна обележја тзв. монетарног модела уравнотежења платног биланса (Полаков модел или модел „финансијског програмирања“) који је био и још увек јесте основа политике условљавања. Овај модел је представљен системом једначина и преко изведених импликација. Полазећи од овог модела, формулисаног у раној фази политике условљавања, представљена је еволуција економских услова кроз њихово сагледавање подељено у више временских периода.

Први период (1952-1968) одликује потпун развој концепта условљавања. У првом плану су била ограничавања домаћих и страних кредита комерцијалних и централних банака влади и домаћинствима, лимитирање екстерног задуживања, јавне потрошње и буџетског дефицита, обуздавање увоза и смањивање дефицита текуће рачуна, таргетирање нивоа девизних резерви, официјелних и укупних, као и честе девалвације девизних курсева. Други период (1969-1979) доноси еволуцију економских услова током низа покушаја да се одговори на глобалне економске ломове, са првом формулацијом Смерница о условљавању, крајем тог периода. Девалвације су представљале главни захтев бројних програма током 1970-их, по правилу као претходна акција (*prior action*), а веома ретко током програма. Трећи период (1979-1989) је време највеће експанзије условљавања и увођења тзв. структурних услова. Сублимат условљавања током 1980-их, као и претходних деценија, јесу ограничења – ограничења кредита, ограничења буџетског дефицита, ограничења екстерног дуга, ограничења ограничења (спољнотрговинских, капиталних, девизних. Четврти период (1990-2001) се издваја по умножавању структурних услова и њиховом ширењу на земље у транзицији и друга тржишта у

настајању. Он ће донети не само тржишне институције бившим социјалистичким земљама, већ и условљену либерализацију, општу приватизацију и дерегулацију на глобалном нивоу (под утицајем тзв. „Вашингтонског консензуса“). Условљавање је у овом случају драматично премашило макроекономске оквире, задирући у све друштвене области, од основног образовања и здравства, до пензијског система и социјалне заштите. Пети период (2002-2008) није донео виднији развој економских услова, фокусираних на структурне аспекте и садржаних у све мањем броју програма. У овом периоду су усвојене нове Смернице условљавања у циљу њиховог осавремењивања и рационализације. Шести период (2009-) је препознатљив по извесном смањивању броја економских услова у већини програма, посебно у финансијски најмонументалнијим, резервисаним за кризом погођене напредне економије Еврозоне, изузимајући Грчку.

Трећа глава има наслов: „*Структурни услови у аранжманима Међународног монетарног фонда*“. У овој глави пажња је посвећена структурним условима који се постављају чланицама како би им била одобрена средства. Фокус је на реформама у области развоја институционалних и законских оквира којима се земље приближавају тржишној економији и препорукама „Вашингтонског консензуса“. Обрађене су врсте структурних услова задате групама земаља. Анализа је посебно усмерена на следеће групе: земље у транзицији, земље у развоју, земље Латинске Америке и азијске земља.

Структурно условљавање ММФ-а, започето 1980-их, достигло је зенит половином наредне деценије. У том периоду извршена је највећа експанзија ММФ условљавања у његовој досадашњој историји. Формалан повод за увођење структурних услова – усмерених на дубоке социјалне и политичке реформе у државама које су се користиле финансирањем Фонда - биле су најсиромашније земље – клијенти Фонда и њихова екстерна неликвидност, која се деценијама није могла решити платнобилансним, фискалним и монетарним условима ММФ-а.

Слом социјалистичких економија почетком 1990-их учврстио је улогу ММФ-а као економског (и политичког) реформатора, чији је примарни захтев - структурне реформе. Парадоксално, чак и без кредитног ангажмана, ММФ је постао њихов главни саветодавац и надзорник, јер су све земље у транзицији

вапиле за помоћ у деконструкцији старог централно-планског и изградњи новог тржишног економског система. Азијска криза је затим показала да Фонд спроводи политику условљавања тако да се свака земља – дужник мора подврћи структурним условима, без обзира на ниво економске развијености, узроке проблема и врсту и износ аранжмана са Фондом. Са избијањем кризе у Еврозони структурни услови постају преобладајући пре свега по дубини. Тада је Грчка, која је била најтеже погођена кризом, постала полигон за готово неспутано експериментисање са структурним условима.

Структурни критеријуми извршења у стенд-бај аранжманима потпуно нестају током 2010-2011. године, број претходних акција пада на минимум, док преостале услове у овим аранжманима чине структурни показатељи; али ипак они опстају и до данас: по сензитивности, односно дубини, предњаче структурни услови усмерени на фискални сектор, док су број и релативни удео структурних захтева за смањивање улоге државе у економији (либерализација, приватизација, реструктурисање јавних предузећа) знатно мањи.

У четвртој глави, под насловом: „*Политички аспекти политике условљавања Међународног монетарног фонда*“ анализирају се политички фактори у програмима Међународног монетарног фонда. Испитује се да ли су одлуке о одобравању или наставку програма биле под утицајем других чланица, као и да ли су кредити Међународног монетарног фонда коришћени као награда или казна за одређено понашање земаља у међународној заједници.

Да би се разумели ови фактори, који представљају неформалне утицаје на политику условљавања Фонда, докторанткиња најпре анализира структуру одлучивања у Међународном монетарном фонду, доносећи закључак да процесом одлучивања доминирају и формално и неформално Сједињене Државе, а заједно с њима и друге развијене државе чланице. Овај положај омогућава тим земљама да политику условљавања прилагођавају својим циљевима, кажњавајући или награђујући државе кориснице кредита поопштравањем или олакшавањем услова коришћења финансирања Фонда.

Кад је реч о утицају на политичке процесе у земљама корисницама, он се огледа у тежњи да се промени економски и политички систем (случај источноевропских

држава), али има утицаја и на промену владајућих партија посредним ефектима политике условљавања (случај Грчке), до отворене подршке диктаторским режимима у циљу стабилизације региона (Заир). Докторанткиња посебно проучава посредне ефекте политике условљавања на артикулацију политичких интереса радника у земљама корисницама финансирања, пошто је то социјална група која највише доприноси дохотку земаља али је и највише погођена прерасподелом дохотка, коју примене услова ММФ доноси. Под утицајем организованог радништва, Фонд је у извесним условима ублажавао политику условљавања (Јужна Кореја, Грчка).

Када је реч о условима Међународног монетарног фонда који утичу на спољну политику земаља чланица, у дисертацији се истражује неформални утицај Сједињених Држава на доношење одлука о условљавању, које су у складу са њиховим спољнополитичким циљевима. Приликом сваке ревизије доприноса држава чланица средствима Фонда (квота), САД достављају списак услова за поједине државе; али и у самој текућој активности, оне утичу на оштрину услова. САД утврђују понашање држава у међународним односима као пријатељско или непријатељско или утврђују своје геополитичке приоритете и исте намећу политиком условљавања Фонда. На крају ове главе дати су примери таквог утицаја САД на политику условљавања Фонда.

У петој глави, *„Анализа ефеката политике условљавања на земље чланице – студија случајева“*, на основу примера из праксе анализирани су ефекти политике условљавања на економски и политички развој земаља које су биле под програмима Међународног монетарног фонда. Посебна пажња је дата вези између постављених услова, околности под којима су програми склопљени и доприносима програма у отклањању иницијалних проблема који су довели до склапања програма, као и испуњење услова из програма, заједно са факторима који су допринели да у случајевима неиспуњења услова програм буде прекинут или настављен. Анализа је подељена у три временска периода која прате промене у глобалним економским околностима, али и различите фазе политике условљавања Међународног монетарног фонда (период до избијања азијске кризе, између азијске

кризе и финансијске кризе 2007. године и период након избијања финансијске кризе 2007).

За сваки од наведених периода, докторанткиња анализира типичне ситуацију. У првом периоду, извршена је подела држава на оне са високим дохотком, транзиционе државе и земље у развоју. Показани су диференцирани ефекти, с обзиром на карактер услова – блажи за развијеније, а строжији за мање развијене земље. У друга два сегмента, анализирани су типичне земље за сваки периоде: Индонезија и Грчка. Продубљене анализе ефеката условљавања у овим земљама показују да није дошло до економског раста, да су погоршани показатељи расподеле дохотка, а у случају Грчке, и да је дошло до огромног пада економске активности, раста беде и спољног дуга.

Шеста глава, *„Политика Међународног монетарног фонда према Републици Србији“*, третира обнављање чланства и положај Републике Србије у Међународном монетарном фонду и представља услове постављене Републици Србији у аранжманима Међународног монетарног фонда.

Србија је добила чланство на бази расподеле квоте претходне државе, која је била оснивач Фонда. Након хитног првог зајма за постконфликтну помоћ, децембра 2000. године, јуна наредне године уследио је једногодишњи стенд бај аранжман од 200 милиона СПВ, а одмах по његовом завршетку, маја 2002, одобрен је кредит у облику продужених олакшица финансирања на три године. Након стицања чланства под својим именом, јула 2006, Србија је јануара 2009. године први пут непосредно закључила уговор са Фондом, због нарастајуће глобалне финансијске кризе. Овај аранжман био је далеко највећи – са укупно уговорених 2,94 милијарде евра. У лето 2011. године закључен је стенд бај аранжман из предострожности, који је због непоштовања услова од стране власти у Србији није био реализован, док је стенд бај аранжман из предострожности из 2014. године реализован успешно.

Када је реч о политици условљавања, докторанткиња наглашава да је први аранжман у облику хитне постконфликтне помоћи, био најмање условљен. Највише структурних услова (122), са најширим обухватом и далекосежним

последикама, постављени тек у трогодишњем аранжману 2002 - 2005. године, чије је резултате ММФ касније истицао као пример „*напредка на пољу макроекономске стабилизације, реструктурирања банкарског сектора и приватизације*“.

У аранжману из јануара 2009. године, већ у првом извештају, због погоршаних економских услова затражено је ревидирање програмске стратегије - додатно фискално прилагођавање, односно већи буџетски дефицит, обавезивање банака страног порекла да неће смањивати изложеност према Србији и допунско екстерно финансирање од међународних финансијских организација (ЕУ и Светска банка).

Неуспели стенд бај аранжман из предострожности од 2011. садржао је још мање услова, вероватно због његове превентивности, али због чињенице да су надлежни органи Србије закључили да могу дискреционо примењивати уговорене услове, укључујући лимите буџетског дефицита, он није реализован. Аранжман из предострожности из 2014. године показао је да се већина квантитативних критеријума извршења, индикативних таргета, претходних акција и структурних репера односила директно или индиректно на фискални сектор, као рецидив лошег искуства ММФ-а са претходним аранжманом. Сви остали услови, укључујући монетарне и платнобилансне, знатно су малобројнији, што потврђује решеност ММФ-а да обухватним условљавањем обезбеди фискалну консолидацију у догледном средњем року.

На крају ове главе, докторанткиња закључује да би макроекономски напредак Србије током 2000-их година очигледно био неупоредиво слабији без спровођења услова ММФ-а. Реструктурисање нагомиланог спољног дуга, ургентно обезбеђивање спољне ликвидности, валутна конвертибилост, стварање савремених тржишних институција и одговарајућег законодавног оквира само су неки од неспорних резултата сарадње са ММФ-ом. С друге стране, темпо и модалитети либерализације и приватизације веома су упитни, али су они били стандардизовани за све европске земље у транзицији.

Закључак садржи кратак резиме политике условљавања Међународног монетарног фонда, као и регионалне карактеристике те политике. Посебно се наглашава однос политике условљавања и економског развоја и утврђује негативна

корелација. Докторанткиња наглашава да границе политици условљавања поставља њена легитимност и социјални отпор у државама чланицама које су посебно погођене њеном оштрином. На крају, дати су елементи реформе политике условљавања, за које докторанткиња сматра да могу водити њеној већој демократичности, нарочито кроз смањивање економског и политичког утицаја доминантне државе чланице, са посебним нагласком и на могућности укидања политике условљавања, односно њене трансформације у саветодавну функцију Фонда.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

У докторској дисертацији мр Маја Гавриловић пружила је научно објашњење основних области истраживања политике условљавања, настанка и промена те политике, економских и политичких фактора који утичу на одлуке о склапању аранжмана са Међународним монетарним фондом, питања да ли земље сличног економског положаја добијају сличне услове у програмима, као и да ли окренутост земље ка политици најмоћнијих чланица, припадност одређеним савезима/унијама, геополитички значај земље и промена политике земље, утичу на потписивање програма или наставка/прекид програма. Ово истраживања је такође одговорило на питање да ли услови из програма Међународног монетарног фонда доприносе отклањању проблема, који су довели земљу у позицију да се обрати за помоћ, односно ефекте политике условљавања Фонда на развој земље. Анализа обележја политике условљавања, заједно са приказом еволуције политике условљавања и њене институционалне променљивости, једна је од детерминанти које могу објаснити понашања земаља, па тако и Србије, у односима са Међународним монетарним фондом.

Научни допринос предложене докторске дисертације састоји се у формализацији модела политике условљавања Међународног монетарног фонда, чија основна обележја се могу тестирати у пракси решавања платно-билансних криза земаља које користе финансијску помоћ ове институције. Овај модел је формулисан користећи, с једне стране, квалитативну анализу односа доминације и подређености у међународним економским односима, као и социјалне импликације

тог односа. С друге стране, коришћене су квантитативне анализе последица политике условљавања, како би се тестирала хипотеза о релативној успешности ове политике. У формулисању наведеног модела, докторанткиња је користила елементе институционалне и структурне анализе, као и агенцијске теорије одлучивања.

Комисија сматра да је докторанткиња потврдила основне хипотезе истраживања. При томе, важно је истаћи да су хипотезе од којих се пошло у овој докторској дисертацији постављене тако да су омогућиле непристрасну анализу праксе Међународног монетарног фонда и доношење објективних научних закључака. Фонд није а priori третиран ни као „светски полицајац“, као што се то чини у радикалној теорији политичке економије, нити апологетски као средство за остваривање преношења државних функција на тржиште, како се то сматара у неолибералној теорији. Због тога су и закључци које је докторанткиња формулисали објективни и уравнотежени. Они показују противречну природу Фонда, утицај доминантних теоријских праваца на формулацију политике условљавања, интерес запослених у њему за максимизацијом утицаја, али и интересе доминантних држава чланица, посебно САД, да се кроз политику условљавања реализују конфликтни спољнополитички циљеви. На бази такве анализе, изведени су ставови о судбини Фонда и могућностима реформе политике условљавања. Тиме је докторанткиња успела да пружи елементе научног предвиђања, што је посебан квалитет њене дисертације.

Потврда постављених хипотеза истраживања остварена је применом одговарајућих методолошких поступака. Докторанткиња је показала да је одобрена методологија истраживања адекватна комплексном предмету докторске дисертације. Она је користила компаративни и компаративно-историјски метод и методе дедукције и индукције. Поред наведених, коришћена је аналитичка дескрипција и студија случаја. Метод синтезе пружио је основу да се аналитички резултати заокруже у целину закључивања како би се извели модели политике условљавања Међународног монетарног фонда и предвиђање њеног развоја. У квантитативној анализи, докторанткиња је користила статистичким и нумеричким методама, као и графичком анализом.

С обзиром на то да су у дисертацији били истражени формални механизми доношења одлука Међународног монетарног фонда и политички утицаји на процес доношења одлука, као и политичке и економске реперкусије тих одлука на државе које користе средства Фонда, резултати истраживања могу представљати вредан допринос научним областима политичке економије и међународних економских односа.

Комисија такође сматра да се резултати истраживања у овој докторској дисертацији имају друштвени значај, јер се могу користити у пракси односа Србије са Међународним монетарним фондом. Користећи „национално власништво“ над програмима које склапа са Фондом, Србија треба да формулише такве економске политике које ће одговарати њеној факторској основи и развојним потенцијалима, а не оне који су предмет униформне примене Фонда. Иако нема непосредног утицаја на процес управљања Фондом, Србија не би требало да остане по страни од формулисања могућих праваца реформе политике условљавања и укупне политике Међународног монетарног фонда.

6. Закључак

Имајући у виду комплексност предмета истраживања, аналитичке резултате којима су потврђене полазне хипотезе, оригиналност ставова докторанткиње, као и научне и друштвене импликације истраживања у докторској дисертацији, Комисија констатује да се ради о значајној и квалитетној докторској дисертацији.

Усвајајући овакву оцену, Комисија је имала у виду значај одабране теме, њену теоријску и практичну валидност, као и ширину аналитички обухваћене материје у истраживању докторанткиње. Она је сврсисходно користила огромну литературу, која се састоји како од теоријских и операционалних радова, тако и огромног броја докумената Међународног монетарног фонда. Из те обимне грађе, докторанткиња је и успела да издвоји битне чињенице, које су презентирани на јасан и разумљив начин у доказивању постављених хипотеза, не штетећи научној валидности остварених резултата. Треба истаћи да је кандидаткиња уградила у дисертацију и сопствено искуство рада у Народној банци Србије на пословима анализе платног биланса.

Докторанткиња је показала самосталност у раду, на основу сопствених истраживања, с обзиром на чињеницу да у домаћој научној и стручној литератури не постоје анализе политике условљавања Међународног монетарног фонда. Резултати провере у софтверу Ефорус показали су да је докторска дисертација оригиналан рад докторанткиње.

На основу изнетог, Комисија констатује да је докторска дисертација докторанткиње мр Маје Гавриловић, под насловом: **„Политика условљавања Међународног монетарног фонда – институционални, економски и политички аспекти“** самостално и оригинално научно дело и да је у свему урађена у складу са пријавом коју је одобрило Наставно – научно веће Факултета политичких наука, а потврдило Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду.

Комисија сматра да су се стекли услови за јавну одбрану докторске дисертације и предлаже Већу да је одобри.

Београд, 22. фебруар 2018. године

КОМИСИЈА

1. Проф. др Александар Живковић
2. Проф. др Миленко Целетовић
3. Проф. др Бранко Васиљевић, ментор